

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M21z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Кіц Лариса Євгенівна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Бахмат Н. В.**,
доктор педагогічних наук,
професор

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	7
1.1. Сутнісна характеристика поняття «соціальна компетентність»	7
1.2. Особливості формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку	12
1.3. Висвітлення основних підходів до набуття дитиною соціальної компетентності в БКДО та програмах дошкільної освіти.....	19
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО У РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	23
2.1. Критерії та показники сформованості соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку	23
2.2. Методика дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у розвивальному середовищі ЗДО	28
2.3. Аналіз педагогічних чинників формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у розвивальному середовищі ЗДО	40
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗДО	51
3.1. Обґрунтування педагогічних принципів та організаційно- педагогічних умов формування соціальної компетентності в старших дошкільників у розвивальному середовищі ЗДО.....	51
3.2. Методика організації роботи з перевірки організаційно-	

педагогічних умов формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку в розвивальному середовищі ЗДО	55
3.3. Оцінка ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у розвивальному середовищі ЗДО.....	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Національна доктрина розвитку освіти передбачає зростання соціальної ролі особистості, активізацію на цій основі її інтелектуального і творчого потенціалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти передбачається формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини, виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього. Проблема входження індивіда у світ культури, формування морального досвіду та ціннісних орієнтацій особистості була предметом досліджень Н. Андреєнкової, Г. Ващенко, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Москаленка, Р. Осипець, В. Харчева та ін.

Розпочинається формування соціальної компетентності з дошкільного віку. Дошкільна освіта – перша ланка у неперервній системі освіти, і від того яким буде початок залежатимуть якість та динаміка особистісного розвитку, життєві установки та світогляд дорослої людини. У зв'язку з цим особливо актуальною є проблем формування соціальної компетентності особистості вже з старшого дошкільного віку. Одне з найважливіших завдань педагогів та батьків, дати дітям правильне уявлення про себе й оточуючу дійсність, навчити взаємодіяти з соціальним довкіллям.

Проблему формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в дошкільних установах досліджували: Л. Божович, М. Гончарова-Горянська, О. Запорожець, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Калачківська, С. Ладивір, Т. Поніманська, С. Якобсон, М. Михайленко, Л. Боровцова, Є. Мішечкіна, Ю. Молчанова, І. Рогальська-Яблонська. Науковцями було розроблено цілу низку засобів та методів для ефективного формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Для нормального розвитку кожна дитина має перебувати в розвивальному середовищі, яке задовольнятиме потребу дитини старшого дошкільного віку в атмосфері любові і психологічному благополуччі та

захищеності. Важливим засобом набуття дитиною основ соціальної компетентності визначається предметно-розвивальне середовище ЗДО, яке надає можливість дошкільнику використовувати свої здібності, знання та вміння стимулює проявляти самостійність, ініціативність, творчість, колективність, дружелюбність, зацікавленість спільною з іншими діяльністю. У практиці ЗДО існує велика кількість варіантів розвивальних куточків. Наповнення предметами є важливою умовою ефективного їхнього функціонування з набуття дитиною-дошкільником знань про навколишнє, формування елементів світогляду та основ соціальної компетентності.

У наукових дослідженнях Л. Артемової, С. Новосолової, Л. Лохвицької, О. Пісоцького, Л. Пісоцької, М. Подд'якова, К. Щербакової, Л. Проколієнко розкрито роль різних видів середовища у розвитку дитини-дошкільника, зокрема, щодо активізації його пізнавальних інтересів (цікавості, допитливості, інтересу), що впливає на ставлення дитини до навколишнього. Проблема формування соціальної компетентності старших дошкільників засобом розвивального середовища є ще малодослідженою, що зумовило вибір теми дослідження **«Формування соціальної компетентності старших дошкільників у предметно-розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти»**.

Мета дослідження: виявити організаційно-педагогічні умови набуття соціальної компетентності дітьми старшого дошкільного віку в розвивальному середовищі ЗДО.

Реалізація поставленої мети уможлиблюється розв'язанням таких **завдань:**

1. Розкрити сутнісні ознаки соціальної компетентності як педагогічної категорії.
2. Визначити специфіку соціальної компетентності дитини стосовно старшого дошкільного віку.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного у розвивальному

середовищі закладу дошкільної освіти.

4. Проаналізувати стан практики закладу дошкільної освіти щодо формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у розвивальному середовищі ЗДО.
5. Здійснити дослідницько-експериментальну перевірку організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності в старших дошкільників засобами розвивального середовища ЗДО.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності старших дошкільників в розвивальному середовищі ЗДО.

Гіпотеза дослідження полягала у наступному: процес формування у дітей старшого дошкільного віку соціальної компетентності буде ефективним за дотримання наступних умов:

- 1) опори на вікові особливості старших дошкільників у даному процесі;
- 2) урахування особливостей створення розвивального середовища відповідно до вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку;
- 3) створення розвивального середовища щодо до реалізації соціальної компетентності дітьми старшого дошкільного віку.

У процесі дослідження використано такі **методи**: теоретичні: аналіз, порівняння та зіставлення, систематизація теоретичних і дослідних даних у процесі розроблення та обґрунтування теоретико-методологічних засад наукової розвідки; експериментальні: спостереження, бесіди, виконання діагностичних завдань, з метою вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічному досвіді; статистичні методи (для визначення статистичної значущості отриманих результатів дослідження).

Практичне значення роботи визначається тим, що матеріали дослідження можуть бути використані у різних формах методичної роботи з

вихователями щодо підвищення рівня їхніх знань з проблеми соціальної компетентності.

Базою дослідження були заклад дошкільної освіти «Лісова казка» села Гаї-Шевченківські Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області та Комунальний дошкільний навчальний заклад ясла-садок села Шляхтинці Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи – 88 сторінок, з них – 72 сторінки основного тексту. Магістерська робота містить 6 таблиць, 1 діаграму та додаток.

ВИСНОВКИ

Здійснене нами на теоретичному та емпіричному рівнях наукове дослідження дозволило зробити наступні висновки:

За першим завданням ми розкрили сутнісні ознаки соціальної компетентності як педагогічної категорії та виявили щодо цього особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Соціальна компетентність є показником і певною мірою результатом процесу соціалізації, яка на етапі переходу від дошкілля до школи виявляється у готовності дитини ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків.

Соціальна компетентність є важливим елементом успішного існування людини в соціумі. Вона дозволяє оперувати своїм життєвим досвідом, висловлювати свої думки, наміри та побажання, вільно виражати свої емоції. Високий рівень сформованості соціальної компетентності дозволяє особистості розуміти інших, що призводить до прийняття компромісних рішень в конфліктних ситуаціях, задля уникнення суперечок. Соціально компетентна особистість здатна пристосовуватися до будь яких умов існування. Вона володіє відповідним багажем знань, морально-етичних установок, умінь та навичок застосовування всього отриманого досвіду на практиці.

З поняттям соціалізації тісно пов'язані такі, як: соціальний розвиток, соціальне виховання, соціальний досвід. Соціальний розвиток є найширшим щодо цього поняттям, яке характеризує розвиненість особистісних якостей людини стосовно соціуму. Розвиток здійснюється впливом різних чинників, у тому числі – спонтанних, ситуативних, педагогічно керованих, інституціональних тощо. Соціальний досвід слугує базисом набутих людиною занять щодо соціуму та умінь соціальної поведінки.

За другим завданням ми з'ясували, що соціальна компетентність дитини

дошкільного віку – це інтегральна характеристика розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь сформованості провідної діяльності, всіх форм активності та базових якостей. Формування соціальної компетентності дитини шести-семи років є важливим аспектом її подальшого розвитку та входження в соціум. У період старшого дошкільного дитинства відбувається становлення соціального «Я», коли у дитини формується «внутрішня позиція», яка породжує потребу посісти нове місце у житті у мікро та макро соціумі щодо виконання нової соціально значимої діяльності. Як і в загальному, соціалізація дитини старшого дошкільного віку обумовлюється низкою чинників – взаємодією з однолітками та дорослими, впливом педагогічного процесу, стихійними впливами тощо. Основною процесу соціалізації малюка 6-7 років є підготовка його до навчання у школі, зміною соціального статусу від дитини- дошкільника до школяра.

Стрімкий розвиток всіх сфер життєдіяльності призвів до погіршення умов перебування дитини в дошкільному закладі, що відобразилося на формуванні соціальної компетентності дітей старшого дошкільника. Зауважуючи, що саме старший дошкільний вік є синдетивним періодом початку формування соціальної компетентності. Тому є дуже важливим є фактори, які будуть впливати на розвиток даної компетентності.

За третім завданням стосовно визначення ролі середовища у розвитку й вихованні дитини можна зазначити, що дитина при народженні не володіє суспільним досвідом, не має власного досвіду, навичок комунікації зі суспільством, не може спілкуватися із навколишнім. Вона потребує специфічних засобів, які допоможуть їй пізнати навколишнє. Одним із таких засобів вчені вважають розвивальне середовище. Вони вивчають під різним кутом погляду, як те чи інше середовище впливає на формування суспільної особистості. Вони розробляють кутки, осередки та зони, складають перелік наповнення і вивчають як це впливає на дитину. Важливим є поступове насичення новими предметами побуту, щоб дитина не зазнала перевантаження психічних процесів.

На основі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури нами було виділено критерії (когнітивний, емоційний, мотиваційний, практичний) та показники сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку у даному середовищі.

За четвертим завданням нами проаналізувати стан практики закладу дошкільної освіти щодо формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку у розвивальному середовищі садочка. У ході констатувального експерименту за допомогою основних методів дослідження, а саме: спостереження за діяльністю дітей старшого дошкільного віку в різних куточках предметно-розвивального середовища ЗДО, вивчення матеріальної бази старшої групи садка щодо заповнення куточків предметно-розвивального середовища; метод виконання ігрових завдань для дітей та анкетування вихователів; а також допоміжних методів: бесіда із старшими дошкільниками, бесіда із директором закладу, інтерв'ю з методистом, спостереження за діяльністю вихователя в предметно-розвивальному середовищі дитячого садка, щодо забезпечення соціальної компетентності старших дошкільників; метод незалежних характеристик нами отримані наступні результати:

Рівень знань і практичних навичок досліджуваних дітей старшої групи ЗДО про види соціуму та норми поведінки у ньому не повною мірою відповідає вимогам чинних програм. Це стосується рівня сформованості у дітей умінь орієнтуватися в соціальних ситуаціях; умінь правильно визначати особливості емоційного стану себе та інших людей; умінь вибирати адекватні способи спілкування з оточуючими і реалізувати їх у процесі взаємодії визначених нами відповідно до загальноприйнятих соціальних норм.

Предметно-розвивальне середовище, яке функціонує у старшій групі ЗДО, не повною мірою задовольняє вимоги дошкільної освіти з надання дошкільникам знань про сучасне життя. Зміни експозицій цього середовища потребують покращення щодо частоти й наповнення предметами, які несуть для дитини інформацію про соціум, про його види, культурне та історичне минуле та сьогодення, а також стосовно майбутнього періоду життя старших

дошкільників - вступу до школи.

За п'ятим завданням здійснено дослідницько-експериментальну перевірку організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності в старших дошкільників засобами розвивального середовища та надано результати. виявлено та теоретично обґрунтовано організаційно- педагогічні умови використання предметно-розвивального середовища щодо формування соціальної компетентності старших дошкільників. Ними є:

- 1) раціональна організація предметно-розвивального середовища;
- 2) використання педагогічного потенціалу предметно-розвивального середовища щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку;
- 3) сформована професійна компетентність вихователів щодо використання предметно-розвивального осередку як ефективного засобу формування соціальної компетентності старших дошкільників;

З урахуванням отриманих на констатувальному етапі дослідження результатів та з метою коригування процесу формування у старших дошкільників соціальної компетентності нами було розроблено та апробовано систему роботи, яка реалізувалася у межах формувальної частини нашого експериментального дослідження. Задля цього нами було розроблено модель формування соціальної компетентності дітей шести років «Завтра до школи», в якій містилися етапи нашої експериментальної роботи.

Для експериментальної роботи було дібрано ефективні засоби сприяння соціалізації старших дошкільників в предметно-розвивальному середовищі ЗДО, з-поміж яких: ситуаційні ігри, метод розв'язання проблемних ситуацій, ігри та вправи ТРВЗ, сюжетно-рольові ігри тощо. На ознайомлювальному етапі було поставлено за мету ознайомити з умовами майбутнього шкільного життя дитини; набуття дитиною соціального пізнавально-чуттєвого досвіду; ознайомлення з предметами, які використовує майбутній учень (через використання їх в груповому ПРС). Метою роботи на навчальному етапі було визначено розвиток почуття емпатії, здатність розв'язувати життєві проблеми.

Метою діяльнісного етапу було удосконалення умінь взаємодії спілкування з однолітками та дорослими як майбутніх школярів, формувати у дітей здатність розв'язувати життєві проблеми в адекватному застосуванні способів спілкування та взаємодії з оточуючими, вербалізації уявлень і відчуттів.

У результаті проведеної формувальної роботи відбулися якісні та кількісні зміни в рівнях соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи: високий рівень складає 22 % (до експерименту – 16 %), середній рівень – 44 % (до експерименту – 32 %), до низького рівня було віднесено 37 % (до експерименту – 51 %). У той же час, у рівнях соціальної компетентності дітей контрольної групи відбулися незначні зміни: високий рівень складає 21 % (до експерименту – 21 %) середній – 39 % (до експерименту – 35 %), низький – 40% (до експерименту – 44 %).

Отримані дослідницько-експериментальні дані засвідчують правомірність висунутої гіпотези та підтверджують ефективність розробленої моделі формування у старших дошкільників соціальної компетентності в предметно-розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти.

Проведене нами експериментальне дослідження не вичерпує глибини обраної нами проблеми. Напрямом наших подальших наукових робіт може стати пошуків шляхів формування соціальної компетентності у дошкільників різної статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Соціалізація дошкільника крізь призму педагогічних поглядів Марії Монтессорі // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Умань, 2014. Ч. 3. С. 8-14.
2. Андреева Г. М. Социальная психология. Москва: Аспект Пресс, 2001. 36 с.
3. Артемова Л. Соціалізація дитини в родині // Дошкільне виховання. 2014. № 3. С. 3-5.
4. Бабунова Т. М. Дошкольная педагогика – педагогика развития. Магнитогорск: МаГУ, 2009. 356 с.
5. Балицька І. М. Психологічна компетентність вихователя як основа професійної майстерності. URL: <http://dspace.udpu.org.ua/>
6. Бахтеева С. С. Формирование социальной компетентности в процессе обучения иностранному языку в ВУЗе экономического профиля : дис. ... кандидата пед. наук. Казань, 2011. 174 с.
7. Білоусова Н. Становлення моральної свідомості: психологічні аспекти // Дошкільне виховання. 2015 №1. С. 10-11.
8. Бігаєв В. А. Людина і соціокультурне середовище: проблема взаємо-адаптації // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. 2010. С. 81-90.
9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
10. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. Москва : Педагогика, 1968. 180 с.
11. Бондар В. І. Стан соціальної освіти та динаміка її змін // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство : наук.-метод. зб. / ред. кол. : Н. Софій (гол.), І. Єрмаков (кер. авт. кол. і наук. ред.) та ін. Київ : Контекст, 2009. С. 29-33.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1140 с.
13. Гагаріна Н. Формування соціальної компетентності дітей у розвивальному середовищі // Дошкільне виховання. 2018. № 3. С. 10-13.
14. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка. СПб.: Речь, 2004. 272 с.
15. Гумовська Л. М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Авторська програма. Розробки занять для дітей 3-6 років життя. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 218 с.
16. Давкуш Н. В. Особистісно зорієнтований підхід як основа виховної роботи з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів // Педагогічний дискурс. 2012. Вип. 12. С. 113-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_12_24/
17. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: URL: <http://osvita.kr-admin.gov.ua/>
17. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк ; авт кол. : Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
18. Діти і соціум: монографія / за заг. ред. А. М. Богуш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
19. Докторович М. О. Соціальна компетентність особистості: ознаки, функції та етапи формування URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_48/86.pdf
20. Дьяченко О. М. Воображение дошкольника. Москва : Знание, 1986. 96 с.
21. Завязун Т. В. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної освіти URL : [https://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/%D0%BC%D1%80_%D0%97%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D1%83%D0%BD\(2\).pdf/](https://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/%D0%BC%D1%80_%D0%97%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D1%83%D0%BD(2).pdf/)

22. Історія дошкільної педагогіки : Хрестоматія / Упоряд. З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко. Київ : Вища школа, 2004. 512 с.
23. Калинина Н. В. Психологическое сопровождение развития социальной компетентности школьников: автореф. дис. докт. псих. наук. Самара, 2006. 42 с.
24. Коваленко О., Рева О. Створюємо умови для розвитку // Дошкільне виховання. 2016. № 11. С. 20-21.
25. Козак Н. Українська родинна педагогіка: минуле і сьогодення // Дошкільне виховання. 2012. №8. С. 9.
26. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. завед. Москва : Издательский центр «Академия», 1998. 432 с.
27. Кон И. С. Психология ранней юности. Москва : Наука, 1986. 183 с.
28. Кононко Е. Л. Чтобы личность состоялась. Київ : Радянська школа, 1991. 221 с.
29. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
30. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 208 с.
31. Кононко О. Орієнтир сьогодення – компетентна особистість // Дошкільне виховання. 2009. № 7. С. 7-10.
32. Костюк Г. С. Психология. Київ : Радянська школа, 1968. 600 с.
33. Кот Н. Розвивальне екологічне середовище в дитсадку // Дошкільне виховання. 2018. № 7. С. 22-23.
34. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных системах // Педагогика. 2003. № 3. С. 3-10.
35. Краткий психологический словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1985. 431 с.

36. Крулехт М. Ребенок познает предметный мир / М. Крулехт // Дошкольное воспитание. 2009. № 1. С. 45-47.
37. Кузнецова В. Г., Левшина Н. И. О социализации дошкольников // Дошкольное воспитание. 2010. № 4. С. 10.
38. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку // Дошкільне виховання. 2011. № 9. С. 12.
39. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. Київ : Світич, 2009. 208 с.
40. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Луганськ, 2004. 22 с.
41. Ладивір С. Найближчий соціум: розвиває чи руйнує? // Дошкільне виховання. 2016. № 6. С. 4-8.
42. Леонтьев А. Н. Психологические основы дошкольной игры // Избранные психологические произведения : В 2 томах. Москва : Педагогика, 1983. Т.1. 391 с.
43. Лешли Дженни. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы: Пер. с англ.: Кн. для воспитателя дет. сада. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
44. Линькова В. Кому нужна фантазия? О развитии творческого мышления дошкольников // Детская литература. 1989. №12. С. 50-52.
45. Лисина М. И. Формирование личности ребенка в общении // Психолого-педагогические проблемы становления личности и индивидуальности в детском возрасте / Под ред. В. В. Давыдова, И. В. Дубровиной. Москва : Науч.-исслед. ин-т общей педагогики. 1980. 162 с.
46. Лохвицька Л. В. Формування пізнання інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. Київ, 2000. 23 с.

47. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності : навч.-метод. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2012. 106 с.
48. Матвієнко С. І. Фольклор як засіб формування соціального досвіду дитини старшого дошкільного віку // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. Ніжин, вид-во НДУ. №2. 2016. С. 73-78.
49. Меркулова І. Середовище для творчості // Дошкільне виховання. 2019. № 11. С. 16-17.
50. Мудрик А. В. Соціальний інтелект та соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. 2006. №3. С. 4-6.
51. Мухина В. С. Детская психология: учеб. для студ. пед. ин-тов / Под ред. Л. Венгера. Москва : Просвещение, 1985. 272 с.
52. Національна доктрина розвитку освіти Затверджена указом президента України від 17 квітня 2002 року № 347 // Освіта України. 2002. № 33. С. 4-6.
53. Педагогический словарь / Под ред. И. А. Комровой. Москва : Акад. пед. наук, 1960. 766 с.
54. Печенко І. П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» : дис. канд. пед. наук : спец. Умань, 2002. 234 с.
55. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка Спб : Союз, 1997. 254 с.
56. Піча В. М. Соціологія: загальний курс: навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти України. Київ : Каравела, 2000. 248 с.
57. Поддьяков Н. Ребенок-дошкольник: проблемы психического развития и саморазвития // Дошкольное воспитание. 1998. №12. С. 68-74.
58. Петровский В. А. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении // Дошкольное образование в России / Под ред. Р.Б. Стеркиной. Москва : Изд-во АСТ, 1996. С. 57-90.
59. Поніманська Т. І. Дитина і соціум // Дошкільне виховання. 2004. № 8.

- С. 4-8.
60. Прищепа Т. І. Соціалізація дошкільників в умовах ЗДО. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 169 с.
61. Психология детей дошкольного возраста. Развитие познавательных процессов / Под ред. А. В. Запорожца, Д. Б. Эльконина. Москва : Просвещение, 1964. 350 с.
62. Резніченко І. Створення розвивального простору у групових приміщеннях дошкільного закладу // Практика управління дошкільним закладом. 2017. № 1. С. 27-40.
63. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. докт. пед. наук. Луганськ, 2009. 45 с.
64. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва : Педагогика, 1989. 485 с.
65. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
66. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології. Київ : Наукова думка, 1995. 222 с.
67. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2006. 360 с.
68. Сайко Н. О. Особливості соціалізації дітей дошкільного віку в процесі підготовки до школи // Школа першого ступеня: теорія і практика. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 123-130.
69. Сорочан Т. Співтворчість – одна з ознак технології науково-методичного супроводу // Матер. науково-практичної конф. «Активізація творчого потенціалу учнівської молоді в контексті глобалізації освіти». Полтава. 2014. С. 75-81.
70. Сохань Л. В., Єрмакова І. Г., Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник. Київ : Богдана, 2003. 222 с.
71. Соціалізація дітей в комплексі «школа - дитячий садок»: праця в природі // Соціалізація особистості: Міжкафедральний збірник наукових

- статей / За ред. А. Й. Капської. Вип. 2. Київ : НПУ, 1999.
72. Субботский Е. В. Ребенок открывает мир. Москва : Знание, 1991. 80 с.
73. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 72 с.
74. Український педагогічний словник / За ред. С. Гончаренка. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
75. Фельдштейн Д. И. Детство как социально-психологический феномен и особое состояние развития // Вопросы психологи. 2000. №1. С. 3-19.
76. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. Київ : Наука, 1973. 599 с.
77. Хакунова Ф. П., Аутлева А. Н. Педагогические условия формирования социальной компетентности детей дошкольного возраста в условиях ДОО // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2016. Т. 10. С. 306-310. URL: <http://e-koncept.ru/2016/56869.htm/>
78. Щербакова І. Розвивальне середовище // Дошкільне виховання. 2007. № 12. С. 16-17.
79. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Возрастная и педагогическая психология. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1992. С. 79-96.